

NYKŠTUKAS POLITIKAS

Sofija TYZENHAUZAITĖ

(Tęsinys. Pradžia – el. žurnalo „Žemaičių žemė“ 2023 m. Nr. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 2014 m. Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6)

XXXV skyrius (tęsinys)

Kunigaikštis de Kondė tik išspaudė dirbtinę šypseną.

Užgautas, perpykęs, kad jo žmona parodė savo jausmus, kurių nuslėpti buvo neįmanoma net Navaros karalienės atsargumo priemonėmis, kunigaikštis de Kondė nieko nematė ir negirdėjo, kas dedasi aplink jį, ir, šypsodamasis Navaros karaliui, nors ir nesuprasdamas, ką šis sako, akimis svaidė žaibus į tribūną. Suvaržytas, sutrikęs, kaip visada jam nutikdavo dvare, kur nuo jo ir Navaros karaliaus nenuleisdavo akių, jis negalėjo išsišokti ir turėjo tylėti, tad kankinosi.

Tačiau kiti pasiuntiniai nusitempė vaivada į šalį. „Jūs vis dar įsivaizduojate esąs Seime?“ – priekaištavo jam.

– Argi čia vieta ir laikas kelti panašias scenas? – piktinosi tarp jų įsimaišęs nykštukas.

– Nagi, – atsikirto Sborovskis, neišsigandęs dėl iš visų pusių sklindančių priekaištų ir nepritarimo ženklų, – ar aš tapau mažiau laisvas, ar nustojau būti lenkas ir protestantas, nes atsidūriau teismo salėje Paryžiuje? Aš privalėjau ginti mūsų privilegijas, mūsų laisvę. Aš tai dariau ir to nesigailiu.

Lengvabūdiškai, ta savybė netruko peraugti į silpnumą, kurio pasekmės buvo tokios pragaištingos jo šlovei ir Prancūzijos laimei, Henrikas rankos mostu ir maloniai šypsodamasis nutildė susirinkusius ir lėtai, bet nekeisdamas žodžių pakartojo fatališką straipsnį, sukėlusį tiek triukšmo. Ir Zborovskis triumfuodamas nužvelgė savo kolegas.

Baigus skaityti Poznanės vyskupas dar kartą priėjo prie sosto padėkoti karaliui ir pasidžiaugti.

– Jūsų didenybė, – pradėjo, – ką tik patvirtino

Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė (1790–1878) portretas. Dailininkas Johanas Baptistas Lampis vyresnysis (1751–1830). Paveikslo originalas saugomas žemaičių muziejuje „Alka“

viską, ko jo mylimi valdiniai turi teisę tikėtis. Drįstu patikinti, kad nėra nieko, ko jis negalėtų tikėtis iš jų paklusnių ir dėkingų širdžių, kuriose daug daugiau gerumo nei baimės, nes baimė jiems svetima.

Paskui lietuvių, visada laikytų atskira tauta, nors ir maždaug prieš šimtą metų jie prisijungė prie Lenkijos, vardu kalbėjo Kristupas Radvila. Jis pagyrė savo tėvynainius, kad jie pirmieji pripažino didelius princo nuopelnus ir suteikė jam pirmenybę prieš varžovus, pasakė, kad jie tikisi, jog jo didenybė niekada neskirs jų nuo lenkų ir juos taip pat laikys savo vaikais, tuo labiau, kad jie niekada nenusileis lenkams savo meile ir paklusnumu valdovui, kurį išsirinko jų širdys.

Karaliui kalba patiko ir jis suskubo maloniai dar kartą padėkoti visai tautai ir pasiuntiniams, netgi pridūrė esąs labai pagerbtas Respublikos dekreto ir yra labai patenkintas. Lenkams parodyta daug pasitikėjimo, tačiau nuo jų buvo nuslėpti tikrieji jausmai, o tai visiškai atitiko karaliaus silpną ir nerūžtingą charakterį.

Paskui pompastiškai kalbėjo labai rimtas kan-

(Nukelta į 34 p.)

cleris, o ponios vėduoklėmis dangstėsi veidus, kad paslėptų varginantį žiovilį. Kancleris dėstė:

– Iš visų gėrybių, kurias įvairiu laiku visagalis Dievas teikėsi savo tėviška ranka paskleisti Prancūzijoje ir Lenkijoje, nėra svarbesnės nei rinkimai.

Paskui panoro pagirti Lenkijos senato išmintį ir pacitavo pavyzdį apie imperatorių Nervą ir Aleksandrą Didįjį.

– Pirmasis, – dėstė, – patikėjo savo karūną Trajanui, kurį manė esant verčiausią perimti iš jo imperiją, antrasis, mirties akivaizdoje paklaustas, ką norėtų išsirinkti savo įpėdiniu, atsakė: „Labiausiai nusipelnusių“. Lenkai pasirodė esantys ne mažiau išmintingi, iš visų konkurentų išsirinkę Henriką de Valua. Jo nepaprasti gebėjimai, nesuskaičiuojamos dorybės tikrai verti to, kad už jį balsuota, kad jam suteikta tokia garbė. Na o už tokį pasitikėjimą Henrikas savo ruožtu parodė jiems nedvejotiną pasitikėjimą ir prierašumą, palikdamas tokią brangią tėvynę, kurioje buvo garbinamas, palikdamas motiną ir švelniai mylimą brolių, ir išvykdamas pas juos bei priimdamas jų tėvynę kaip savo.

Tai išklausiusi Kotryna de Mediči ne suvaidino, o išties giliai susijaudino, kunigaikštienė de Kondė apsiplė ašaromis, Karolis suvaidino sielvartaujantį ir ėmė šluostytis akis, visus apėmė gaudulys, nes visi suvirpėjo nuo minties, kad netrukus teks skirtis su mylimu princu, tapusiu beveik visų prancūzų sušizavėjimo objektu. Lenkų pasiuntiniai, sužadinti tokio reginio, įžvelgė palankią savo šaliai pranašystę. Argi toks mylimas princas nežada jiems, kad bus išmintingas, dorybingas ir geras karalius?

Šiverni baigė kalbą žodžiais: „Elkimės, kaip mus liepia Dievas ir krikščionių tikėjimas“, o tada nugriaudėjo plojimais.

Ir tuoj pat karališkosios kapelos muzikantai, grodavę ir giedodavę bažnytines giesmes, užtraukė *Te Deum*. Karaliai priklaupė ant aksominių pagalvėlių ir šlovino tą, kuris laiko jų širdis savo galingose rankose. Visi ten buvę pamaldžiai susikaupę pasekė jų pavyzdžiu. Visiems pakilus Karolis nuskubėjo prie brolio ir tai neprasprūdo pro budrias dvariškių akis. Pabučiavo jį kaip brolis, nors tie, kurie geriau pažinojo Karolį, bučinį būtų, galbūt teisingai, pavadinę Judo bučiniu, ir pasveikino Lenkijos karalių. Sėdėdamas soste Henrikas priėmė pagarbos išraišką, kurią netrukus pakartojo Navaros karalius ir ka-

rališko kraujo princai, švelniai ir tuo pat metu oriai, ir tai suteikė papildomo žavesio Henriko de Valua iš gamtos gautam grožiui. Buvo pastebėta, kad kunigaikštis de Kondė priėjo prie karaliaus taip, lyg, užuot jį pabučiavęs, kėsintųsi pasmaugti. Pasiuntiniai dabar jau galėjo pabučiuoti karaliaus ranką, pergales nešusią ranką, jau spėjusią pagarsėti daugybe šlovingų ir tikėjimui naudos atnešusių žygdarbių.

XXXVI skyrius

Nors svarbūs įvykiai, susiję su nykštuko tėvynės ateitimi, vienas po kito audrino Paryžių ir karaliaus dvarą, tačiau nykštukas nepamiršo, kad draugystė įpareigoja jį griebtis kitų neatidėliotųjų darbų. Tad nutarė anksti ryte aplankyti Valanso vyskupą ir pasikalbėti su juo apie Balani. Šiandien Henrikas de Valua turėjo iškilmingai įžengti į Paryžių kaip Lenkijos karalius.

Nykštukas, kad pasiektų Valanso vyskupo rūmus, turėjo brautis per minią darbininkų, skubančių užbaigti darbus ir sutvarkyti paskutinius papuošimus kelyje į Paryžiaus Dievo Motinos katedrą ir visose gatvėse, kuriomis turėjo traukti spindinti Henriko de Valua palyda. Karolis nekantraudamas skaičiavo valandas ir minutes iki brolio išvykimo, tačiau jaudulį slėpė, nes negalėjo jo demonstruoti viešai, negalėjo parodyti džiaugsmo dėl to, kad teks skirtis su broliu, kurio nekentė ir kuriam pavydėjo. Pakelėje nuolat išdygdavo žaliuojančios triumfo arkos, puošiamos iš gėlių girliandų išpintomis Lenkijos karaliaus monogramomis, alegorinės statulos, piešiniai, vaizduojantys garsiausius Henriko de Valua nuopelnus per jo šlovingąsias kampanijas. Galėjai perskaityti mįslingas užuominas, eiles ir prozą, kurios šlovino lenkus ir abiejų karalių brolišką sąjungą bei jų valdinių meilę jiems. Nykštuko akis patraukė viena triumfo arka su kartoninėmis dažytomis Karolio ir Henriko de Valua figūromis. Jų rankos buvo sujungtos juosta, kurią laikė aukštyn kylančių balandžių porėlė. Lenkiją vaizdavo didžiulė moteris su kailine kepure ant galvos ir milžiniškais kailiniais ant pečių. Ji paaukuotu pjautuvu stengėsi perpjauti juos jungiančią juostą. Ronsaro eilės apdainavo vienas kitą mylinčių brolių skausmą, kad tenka skirtis prieš jų valią. Abiejų karalių lūpos bylojo tą patį. Nykštukas nesusilaikė nenusišypsojęs, pamatęs tokią išradinę alegoriją, ir, praeidamas pro

šalį, mestelėjo: „Poetams nedraudžiama meluoti.“

Visi žymiausių didikų namai, viešieji pastatai ir net paprastų miestiečių būstai buvo išpuošti panašiai, apkabinėti prašmatniais kilimais ir įvairiaisiais herbais, šūkais, perteikiančiais to meto skonį. Henrikas turėjo įžengti per Švento Antano vartus. Ten jam turėjo įteikti Paryžiaus raktus, o miesto atstovai turėjo išsakyti savo pagyras. Paskui laukė kelias į Dievo Motinos katedrą, kur viso dvaro, dvasiškių, užsienio pasiuntinių bei rūmų atstovų akivaizdoje teks išklausti Mišias, jas aukos Paryžiaus vyskupas Pjeras de Gondi, paskui reikės prisiekti evangelijomis ir Dievo vardu, kad tvirtai saugos lenkų ir lietuvių privilegijas. Tolumoje suskambę prašmatniosios sostinės varpai siuntė dangui didingą skambesį, tuo pat metu pasigirdo ir pabūklų šūviai, paskelbę renginių ištroškusiai publikai, kad Lenkijos karalius įžengė į Paryžių.

Nykštukas aptiko Monliuką negaluojančią, jau kelios dienos nekeliančią kojas iš namų, įsitaisiusį prie lango, kad galėtų stebėti eiseną. Sėdėjo apkamšytas pagalvėmis.

– Aš sergu, – paaiškino Monliukas, išvydęs nykštuką, – labai sergu, ir vis dėl to prakeikto vaivados. Na, gal jo ir reikėjo, kai turi reikalų su tokiu švelniu ir geru princu kaip Henrikas. Aš mažiau tik apie mane užgriuvusią atsakomybę po keisto Zborovskio išpuolio, kuris mane taip sukrėtė, kad visą naktį nesumerčiau bluosto, todėl ir negaliu dalyvauti šios dienos iškilmėse.

Nykštukas, išreiškęs apgailestavimą dėl jo ekselencijos būklės, nė nemanė slėpti, kad yra labai patenkintas, nes jis galėsias netrukdomai pabendrauti, juk jis jau ruošiasi palikti Paryžių ir grįžti į Lenkiją.

– Jūsų ekselencija gal dar negirdėjo, kad mūsų pasiuntiniai gavo iš Lenkijos naujienų. Rašoma, kad caras grasina mūsų sienoms, kad eretikai kurs to naujus neramumus. Labai sunerimę pasiuntiniai patys paprašė karaliaus Karolio kuo skubiau išsiųsti juos atgal į tėvynę kartu su mylimu karaliumi. Karalius Karolis linkęs kuo skubiau patenkinti jo norus atitinkantį prašymą ir ką tik numatė brolio išvykimo dieną. Išvykimas nebus vilkinamas nė dienos. Noriu suskubti kartu su Sandomiro vaivada. Visiems laikams paliksiu šį dvarą, jame niekas manęs nebesulaikys, – su nepasitenkinamo gaidėle balse pareiškė nykštukas. – Būsiu atviras, – tęsė, – man nelabai patinka, kaip mane vertina princai. Po

ties man nuveiktų darbų, po tiekos jiems padarytų paslaugų, po tiekos mano ištikimybės įrodymų, nes nesigirdamas galiu teigti, kad pirmas paraginau savo tėvynainius remti Anžu kunigaikštį, dabar dvara man dėmesio per nago juodymą. Kadaise manimi labai pasitikėjo karalienė, dabar ji visada apsupta įvairiausių veidmainių ir juokdarių, o dažniausiai astrologų, ir be perstojo tyrinėja dangaus kūnus arba užsakinėja šventes. Atrodo, ji pamiršo mano padarytas paslaugas. Karalius Karolis slankioja rūmuose kaip šmėkla ir blevyzgoja kaip pagonis. Jo dvariškiai, atrodo, skaičiuoja jo likusias dienas ir pagal tai planuoja savo ateitį. Mūsų gerasis karalius Henrikas tik dūsauja ir svajoja apie savo meilę, o juk visos mano viltys sudėtos būtent į jį. Tegul jis atneša mano šaliai laimę, ir daugiau nieko iš jo neprašysiu.

– Mano mielas, – atsiliepė Monliukas, – jūsų istorija visiškai tokia pati, kaip ir manoji. Man, kaip ir jums, ši šalis nebemiela. Išpildžiau visus savo valdovų norus, įveikiau nesuskaičiuojamas kliūtis, kurios galėjo sukliudyti atlikti man pavestas užduotis. Pagaliau, gal dėl talento, o gal dėl mane lydėjusios sėkmės, man pavyko. Henrikas de Valua išrinktas Lenkijos karaliumi. O aš sutinkamas šaltai, manęs vengiama. Man prikaišiojama, kad sutartyje neišvengiau kai kurių nepriimtinių sąlygų, su kuriomis, kaip gerai žinoma, tikrai negalėjau nesutikti. Dvaras man šiandien atrodo slidus ir pilnas pavojų takelis. Man sunku juo žengti ir neprarasti pusiausvyros. Taigi, mano mielas, išsukšiu iš jo. Gal ne tiek iš atsargumo, kiek dėl slapto noro sugrįžti prie savo vertybių. Mano senatvę paspartino politinė veikla ir, bijau sakyti, galbūt aistros. Labai ilgai tarnavau žemiškiesiems karaliams ir mirčiai pasmerktam kūnui, – tęsė Monliukas, – laikas pamąstyti apie savo sielą ir likusias gyvenimo dienas paskirti dangaus karaliui, kurio padėka (skirtingai nei žemės valdovų) visada būna didesnė, nei tikimasi. Nusprendžiau palikti Paryžiaus dvarą, keliausiu į savo dieceziją ir pavyzdingu gyvenimu pabandysiu ištaisyti praeities klaidas.

Jis nutilo.

Nykštukas, išgirdęs tokias netikėtas kalbas iš jo ekselencijos lūpų, iš nuostabos įsistebeilijo į Monliuką, lyg norėtų įsitikinti, kad šis sako tiesą. Šiek tiek sutrikęs Monliukas iškišo galvą pro langą.

(Nukelta į 36 p.)

– Gal matote kortežą? – skubiai paklausė nykštukas, nes pats negalėjo matyti aukščiau palangės.

– Ne, – atsakė Monliukas, – kažkokie kareiviai žygiuoja priešais karalių.

Nykštukas kiek patylėjo, paskui prakalbo:

– Nevertinsiu jūsų pasirinkimo, manau, kad elgiatės labai teisingai, bet norėčiau sužinoti (iš dalies dėl to ir atvykau), ar prieš palikdamas dvarą neketinate išpildyti pažadų tam vargšui Balani, kuris, kaip jaučiu, šioje žemėje turės tik vieną globėją – mane.

Rimtai nusiteikęs Monliukas, užuot atsakęs, paprašė nykštuką atnešti jam popierius nuo rašomojo stalo. Nykštukas pasilypėjo ant taburetės, nuo jos ant krėslo, paėmė popierius ir atnešė juos vyskupui.

– Perskaitykite, prašau jus, – tarė vyskupas.

Perskaitęs pirmuosius žodžius, nykštukas baisiai nustebo. Tai buvo Žano de Monliuko, Balani senjoro, sudarytas gimimo liudijimas ir vaiko įteisinimas.

– O! – sušuko liovėsis skaityti nykštukas. – Balani jūsų sūnus ir jūs tai slėpėte nuo manęs?

– Tokiam prisipažinimui būta labai svarbių kliūčių, – atsiliepė Monliukas. – Šiandien dėl jūsų parodytos didelės meilės tam, kurio nedrįstu pavadinti savo sūnumi, esu priverstas prisipažinti jums apgailėtinus jaunystės paklydimus. Gal nuoširdi atgaila padės juos išpirkti stojus prieš aukščiausiąjį teisėją, kuris viską skaito mūsų širdyse.

Kiek patylėjęs Monliukas kalbėjo toliau:

– Jūs įvertinsite mano nusidėjimą, kaip ir aš pats jį įvertinau. Pasiteisinsiu tik tuo, kad nuo pačios jaunumės man teko dalia, kuriai nejaučiau nė menkiausio pašaukimo. Vėliau patekau į aukštąją visuomenę, atsidūriau spindinčiame, bet palaidai gyvenančiame Pranciškaus I dvare ir mano jaunystei teko rimti išbandymai. Gal reikėjo ieškoti paguodos tikėjime? Dėl savo išdidumo niekinau dievišką tikėjimo šviesą ir klioiviausi tik pačiu savimi, tad taip pasiklydau gyvenime, kad tapau abejingas tikėjimui. Dėl savo nuodėmingų polinkių linkau į protestantizmą, bet dėl ambicijų skelbiausi esąs Romos katalikas. Blaškiausi tarp dviejų nesutaikomų vieno su kitu tikėjimų ir klioiviausi tik savo malonumais. Maždaug tuo metu perpykęs dangus nutarė mane nubausti ir leido manyje išiziebtai moteriai. Tos nusikalstamos meilės pasekmės turėjo įtakos tolesniam mano gyvenimui. Ji vardu Ana Marten. Ji, gimusi kilmingoje šeimoje, savo ne-

laimei, neteko tėvų būdama labai jauna. Nepaveldėjo nė turto, tad ją auginti ėmėsi senas dėdė, labai šykštus palūkininkas, kuris, norėdamas gauti atlygį už rūpinimąsi dukterėčia, ketino sujungti savo likimą su jos. Man pavyko palenkti Anos Marten širdį. Ji buvo energinga, lengvatikė, jautė man simpatiją, bet nesileido sugundoma. Tačiau kliūtys tik įkaitino mano aistrą, panorau gauti Aną Marten bet kokia kaina, negailėdamas savo turto, laivės, o gal ir gyvybės. Ji nežinojo, kas aš toks, kuo verčiuosi, tad pasiūliau jai susituokti slapta. Ji sutiko.

– Ir jūs ją vedėte? – nustebo nykštukas.

– Taip, – atsakė atsidusęs Monliukas, – pasielgiau ir drąsiai, ir nedorai. Jūsų giminaitis, Poznanės girios atsiskyrėlis, kuris šiandien išpirkinėja savo ir mano paklydimus, sutvarkė būtinus tai slaptai sąjungai formalumus, pristatė mane išgalvota pavarde kaip protestantą. Tas pernelyg lengvabūdiškas draugas pritarė mano minčiai, kad aš, pasiskelbęs protestantu, turėsiu tik sulaukti palankaus momento, o tada galėsiu atšaukti savo įžadus ir paskelbti apie vedybas, nes tokie tuo metu buvo mano ketinimai. Aš neturėjau jokio turto, Ana visiškai priklausė nuo savo dėdės. Bet, kita vertus, karalienės Margaritos, Pranciškaus I sesers, globa žadėjo man puikią ateitį. Kai mano į nepastovumą linkusioje širdyje meilė ėmė blankti, subujojo ambicijos. Nedori polinkiai nugalėjo. Mums pavyko apgauti Anos dėdės, kuris nesiliovė raginęs dukterėčią tekėti už jo, budrų pavydą. Tačiau Ana netrukus turėjo tapti motina ir maldavo manęs paskelbti apie mus jungiančius ryšius, netgi grasino viską atskleisti savo dėdei. Išvargintas primygtinų prašymų papasakojau jai visą tiesą ir atskleidžiau, kokia mano tikroji padėtis. Tačiau, norėdamas apraminti jos nusivylimą dėl mano pavėluoto prisipažinimo, pažadėjau jai visko atsisakyti, jei ji pagimdys man sūnų. Sūnus gimė, tai buvo Balani. Keistas likimas. Tuo pat metu man teko aukštas bažnytinis postas ir garbinga bei daug perspektyvų žadanti pasiuntinio pareigybė. Ambicijos įveikė gamtos šauksmo pasekmes. Kol patikli Ana puoselėjo viltis, aš pasiėmiau Balani. Kitą dieną pranešiau apie jo mirtį. Pakeičiau jį mirusiu vaiku. Manasis, Zarembos rūpinimosi dėka, buvo patikėtas garbingiems miestiečiams iš Paryžiaus apylinkių. Vėliau išsiunčiau jį į Paduvą, visa kita jūs žinote.

– O kas nutiko nelaimingai motinai? – pasiteiravo Krasovskis.

– Nenorėdamas girdėti teisėtų priekaištų, nebėčiau jos ir visiškai atsidaviau labai sėkmingai karjerai, veltui bandydamas pasaulietinėmis pramogomis ir veikla nuslopinti priekaištus dėl nusikalstamo elgesio, tad prie senų paklydimų prisidėdavo nauji. Nuolat bėgau nuo savęs, bet pabėgti neįstengiau. Teisingas atpildas už palaidą gyvenimą, kai nusidėjęs žmogus negali apsimesti, kad nieko neįvyko. Kiek surinkau žinių apie tos nelaimingosios likimą šiandien, galiu teigti, kad jos jau daug metų nebėra tarp gyvųjų. Vienintelis mano troškimas dabar yra bent iš dalies ištaisyti jau padarytas klaidas ir pasirūpinti gerove sūnaus, kurį ji taip mylėjo ir kurį barbariškai atėmiau iš motinos. Žinau, kad Balani gimimą gaubia paslaptis, tačiau vis dėlto viliuosi, kad tai nesukliudys jam įsikurti Lenkijoje. Gavau dokumentus. Jam garantuota mano pavardė ir turtas. Sau neprašau nieko, bet bent jau viliuosi karaliaus palankumo Balani. Tai vienintelė kaina, kurios tikiuosi už savo tarnybą, nes jūs gerai suvokiote, kad po tokio žingsnio mano vaidmuo šioje žemėje baigtas.

Nykštukas ketino atsakyti, bet staiga pasigirdo žmonių balsai, žirgų prunkštimas ir ginklų žvangėjimas. Nykštukas stvėrė vieną Monliuko pagalvę, pasidėjo ją ant krėslo ir paskubomis užsiropštė ant jos pasižiūrėti, kaip žygiuoja kortežas. Priekyje žygiavo du tūkstančiai arbaletininkų naujomis uniformomis, jie nešėsi spindinčius ginklus ir tvarkingai žengė tarp abiejose gatvės pusėse besigrūdanti minios, šaukiančios „Kalėdos, Kalėdos!“. Tais laikais taip išreikšdavo džiaugsmą. Iš paskos traukė svetimų kraštų pasiuntiniai, antspaudus nešė kancleris, o kunigaikštis de Gizas gabeno skeptrą ant skaisčiai raudonos pagalvėlės, pasidėjęs ją ant žirgo nugaros. Už jų jojo pats karalius Henrikas de Valua. Jo grakšti laikysena, ori išvaizda traukė visų žvilgsnius. Buvo su puošniais sidabriniais šarvais, puoštais įmantriais aukso raštais. Juodus garbanotus plaukus iš dalies dengė šalmas, puoštas spindinčiu sultonu ir karališka karūna su lelijomis. Ant krūtinės spindėjo brangiųjų metalų ordinarai, grakščiai parištas baltas, iš mielos rankos gautas sidabru atastas šalikas prilaikė špagą. Henrikas jojo puikiu obuolmušiu žirgu, kurio kilni galva ir karčiai buvo išpuošti begale gražių stručio plunksnų. Ilga mėlyno aksomo gūnia, ant kurios buvo išsiuvinėtos ir Prancūzijos lelijos, ir

baltas Lenkijos erelis, šiek tiek dengė grakštų žirgo kūną. Tokį pat lelijomis puoštą mėlynos spalvos aksominį baldakimą virš Henriko galvos laikė keturi žymiausi dvaro didikai. Greta jojo brolis Alansono kunigaikštis ir Navaros karalius. Karališką apsiaustą prilaikė keli puošniai apsirengę pažai.

Nykštukas, sužavėtas Henriko karališkos išvaizdos, nesusivaldęs karštai sušuko:

– Kokį gražų karalių turėsime Lenkijoje!

Paskui kreipėsi į vyskupą:

– Pažvelkite, kaip kunigaikštis de Gizas neša skeptrą. Galėtum pamanyti, kad jam tai per žema ir kunigaikštis pageidautų, jog skeptras būtų nešamas priešais jį.

– Manau, – atsiliepė Monliukas, – kad progai pasitaikius jis taip ir pasielgtų. Jei mano spėjimai išsipildys, neabejoju, kad princas prišauks Prancūzijai bėdų.

Eiseną užbaigė lenkų pasiuntiniai, vilkintys puošniausius drabužius. Kiekvieną jų lydėjo daug valstybės pareigūnų bei karaliaus dvariškių. Švytėjo auksu ir sidabru atastai audiniai, aksomas, puošnūs siuvinėjimai ir brangakmeniai, ore plaikstėsi įvairiausių spalvų plunksnos. Akyse raibuliavo, ir negalėjai atsigerėti ta iškilminga eiseną, didingai traukiančia gatve, vedančia į katedrą.

Nykštukas pasinaudojo proga ir atsisveikino su Monliuku.

– Kur ketinate sukti? – pasiteiravo vyskupas. – Gal į Dievo Motinos katedrą?

– Tikrai ne, – atsakė nykštukas, – per vėlu, pavojinga, mane gali sutraiškyti minia. Keliausiu namo ir pasirūpinsiu kostiumu, tinkamu mano vaidmeniui vakare.

– Gal galiu pasiteirauti, koks tai vaidmuo?

– Būsiu Kupidonas, – kiek sutrikęs paaiškino nykštukas.

– Kupidonas? – nustebęs pakartojo vyskupas.

– Taip, nieko nepadarysi. Tai karalienės motinos fantazija. Atsisveikinu su jumis, monsinyjore.

Ir paskubėjo išeiti, palikęs vyskupą iš nuostabos kartoti: „Kupidonas!“

Teigdamas, kad karalienė reikalavo, jog jis imtųsi vaidmens, nelabai derančio jo amžiui, nykštukas šiek tiek pamelavo, nes pats užsispyrė pasirodyti vilkintis kostiumą su jam deramais priedais, nes visa tai jam priminė gražias jaunystės dienas, kai jis vai-

(Nukelta į 38 p.)

dindavo Amūrą, Zefyrą ir dalyvaudavo žaidimuose bei pokštaudavo per išmoningas šventes, kuriose savo išradingumo genijų demonstruodavo jo karališkoji globėja Kotryna.

Dvariškiai, išėję iš Paryžiaus Dievo Motinos katedros, susirinko Tiuilri rūmuose pas karalienę motiną į prašmatnų banketą, kuris turėjo užsibaigti pokyliu. Vaisėms baigiantis staiga, lyg įvykus stebuklui, pokylių salės viduryje išdygo paslaptingos spyruoklės judinama uola, ant kurios sėdėjo šešios nuostabios nimfos, simbolizuojančios Prancūzijos provincijas, ir Amūras uolos viršūnėje. Gerokai pagyvenęs ir įmitęs Amūrą vaidinantis nykštukas buvo su šviesiu peruku, kūno spalvos šilkinio triko, su rausvos ir sidabro spalvos audinių drapiruotėmis, skaistalais nurausvintais skruostais, su strėline ant pečių, įtemptu lanku ir toks patenkintas savimi, kad jį matydamas negalėjai susilaikyti nesijuokęs.

Nimfos, apsukusios ratą aplink salę skambant karingai muzikai, nulipo nuo uolos, padarė po keletą baleto šuoliukų, tada viena jų, vaizduojanti Provansą, su apelsinmedžio žiedų vainiku, įteikė Henrikui sidabrinę pintinę, kupiną citrinų, apelsinų ir kitokių vaisių, ir padainavo eiles, parašytas Ronsaro. Šampanė, su varpų vainiku ant galvos ir pjautuvu rankose, savo ruožtu įteikė jam aukso pėdą. Vynuogienojų karūnuota Burgundija, vilkinti bakchantės drabužiais, įteikė vynuogienojų šakelę su keke vynuogių. Gijenė vaizdavo Beloną ir įteikė Lenkijos karaliui auksinę plokštę su labai meniškai atvaizduotomis karių figūrėmis. Kiekviena provincija išradingai prisistatė savo produktais ir eilėmis, dainomis, ir gražiosios nimfos buvo pasveikintos karštais plojimais. Tada visi perėjo į išpuoštą pokylių salę, apšviestą tūkstančių deglių, kurių gyva šviesa mirguliavo briaunuotose sidabrinėse plokštėse. Pokylių pagyvino jauni lenkų bajorai, didžiam prancūzų ponių pasitenkinimui, pašokę savo šalies šokius.

Nykštukas pasikeitė savąjį Amūro apdarą į labiau jo amžiui tinkamus drabužius ir sugrįžo į pokylių salę. Jis klastingai stebėjo, kaip kaštelionas Romualdas, prisigretinęs prie Navaros karalienės, buvo bepradedęs flirtuoti su gražuole. Paskui švelniai truktelėjo už plevėsuojančios jo auksu atausto drabužio rankovės ir tarė:

– Man atrodo, pone kaštelione, kad Prancūzijos grožybės užgoš Lenkijos.

Romualdas staiga atsitraukė, nes nykštuko vaiz-

das sužadino jo širdyje labai mielus ir labai skausmingus prisiminimus. Tada trumpai atsakė:

– Kas pažinojo Vandą, tas niekada jos nepamirš.

Kaip rašė Brantomas, Margarita de Valua tą dieną vilkėjo skaisčiai raudoną ispaniško aksomo suknelę, puoštą blizgučiais, buvo užsidėjusi tos pačios medžiagos kepuraitę, puoštą aukštomis plunksnomis ir deimantinėmis žvaigždėmis. Ji buvo tokia graži, kad Seradzo vaivada Albertas Laskis taip susižavėjo, jog ją išvydęs sušuko:

– Ne, nebeneriu nieko daugiau matyti, išvydęs tokią grožybę. Mielai pasiilgčiau, kaip kai kurie turkų piligrimai. Jie, grįždami iš Mekos, išsiduria sau akis karšta geležimi, aiškindami, kad, išvydę tokią gražią ir prašmatnią mečetę, nebeteri teisės matyti ką nors kita.

XXXVII skyrius

„Elkimės, kaip mums liepia Dievas ir krikščionių tikėjimas!“ Taip savo kalbą užbaigė Šiverni, bet Henrikas nebuvo nusiteikęs klausyti nei kanclerio, nei nuolatinių pasiuntinių, kasdien maldaujančių paskubėti, prašymų. Jam nuolat buvo aiškinama, kokie pavojai neišvengiamai laukia Lenkijos karalystės, kol jis delsia išvykti iš Prancūzijos. „Caras Ivanas su šimtu tūkstančių raitelių kėsina užimti Livoniją, turkai ketina pulti iš kitos pusės, nes nori atsikeršyti už tai, kad kazokai siaubia jų žemes.“

Be to, ir protestantai paskleidė šlykščias paskalas, jog jau gailisi dėl savo pasirinkimo. Į Lenkijos karūną pretendavę princai aptarinėjo susidariusią situaciją ir puoselėjo svaigią mintį gauti išsprūdusią karūną. Bet Henrikas matė tik savo brolių, galintį iš sosto nužengti į kapą, o tada ilgai laukti nereikėtų ir į sostą atsisėstų jis pats. Paskendęs svajose apie meilę, jis matė greta savęs kunigaikštienę de Kondė, nes tikėjosi nutraukti meilužės santuoką ir ją vesti. Matydama, kad Karolis IX jau pažymėtas mirties ženklu, patikėjusi astrologų pranašystėmis apie artėjančią jo gyvenimo pabaigą, Kotryna de Mediči rengė vis daugiau švenčių ir kiekvieną dieną sugalvodavo vis naujų pramogų, tikėdamasi užlaikyti Henriką de Valua. Taip vylėsi sulaukti progos, kuri pakeistų mylimo sūnaus likimą. Perpykęs dėl tokio delsimo, kurio tikslą puikiai suprato, Karolis netikėtai pareiškė, kad arba jo brolis, arba jis pats privalo palikti Prancūziją, ir, privertęs karalienę motiną sekti jam iš paskos, su visu dvaru išvyko į Šaloną. Tada keletas

pasiuntinių išvyko laukti savo karaliaus Tulyje.

Henrikas nebegalėjo atidėlioti savo išvykimo. Reikėjo palikti Paryžių, palaimingą gyvenimą, reikėjo atsisveikinti su gražiąja kunigaikštienė de Kondė dabar, kai ji nebeslėpė nuo jo savo jausmų. Paskutiniame pasimatyme jaunas karalius prisiekinėjo ištikimybę ir meilę Marijai de Klev, o ši tik liūdnam atsakė:

– Keliaukite, prince, pasitikite savo šlovingą likimą ir, jei prireiks, kad niekas nekliudytų jūsų laimei, pamirškite mane.

Ji užsiminė apie būsimą sąjungą su Lenkijos infante.

– Negi patikėsite, – priekaištavo Henrikas, – kad atsisakysiu laimės jus mylėti? Jūs mano šlovė, mano gyvenimas, mano dangus. Dievinamas angele, nepasiduokite chimėrų kurstomai baimei, teikitės šviesiau įsivaizduoti ateitį ir mano išvykimą, kuris man yra tikra tremtis, vertinkite tik kaip trumpalaikį išsiskyrimą. Aš kiekvieną akimirką galvosiu tik apie jus. Jūs žinote, viskas liudija ankstyvą karaliaus mirtį, aš jo teisėtas paveldėtojas, todėl sugrįšiu. Nutrauksime jūsų ryšį su kunigaikščiu de Kondė, galite neabejoti. Man padės bažnyčia, nes reikia gelbėti jūsų sielą. Kunigaikštis slapta lieka ištikimas savo pražūtingiems paklydimams, nors vaizduoja jų atsisakę. Jūs galite užsikrėsti jo paklydimais, tad toks tvirtas motyvas padės įtikinti Romą sutikti su jūsų santuokos nutraukimu. Būsiu be galo laimingas įteikdamas karūną tai, kuri verta visatos karūnos!

– Tiek laimės ne man, – dūsaudama atsiliepė kunigaikštienė. – Privalau išpirkti kaltę, kurią padariau atėmusi iš garbingo ir dorybingo vyro širdį. Ta širdis turėjo priklausyti jam be išlygų. Jaučiu, – pridėjo ranką prie širdies, – jaučiu širdimi, kad matau jus paskutinį kartą.

Veltui Henrikas stengėsi prieštarauti, kunigaikštienė nesiliovė liūdnam kartojusi „paskutinį kartą“. Išblyškusi, išsidraikiusiais plaukais, nuleidusi galvą, bejėgiškai nukarusiomis rankomis ji taip nerimastavo, kad negalėjo nei verkėti, nei pažvelgti į Henriką; jis jai jau buvo toli. Kenčiantis Henrikas, atėjus metui atsisveikinti su kunigaikštienė de Kondė, priklausęs įteikė jai auksinę rožę, kurią popiežius Grigalius XIII neseniai atsiuntė sveikindamas su pergalemis ir išrinkus jį Lenkijos karaliumi. Henrikas paprašė, kad ji nešiotų tą šventą brangenybę iš meilės jam. Kunigaikštienė priėmė dovaną ir savo

ruožtu išsitraukė iš užančio smulkų, puikaus darbo dramblio kaulo rožinį, puoštą auksine Mergele Marija su deimanto karūna, ir paprašė princo, kad jis, retkarčiais ją prisiminęs, pasimelstų dieviškajai globėjai. Toks meilės, galantiškumo ir pamaldumo mišinys, be abejo, atrodo keistai. Tačiau žmogus silpnas, linkęs klysti, taip buvo ir bus visados, bet jis niekada neabejos dieviškąja valia, neniekins jos ir pasikliaus ja. Toks elgesys jaudina labiau nei šaltas ir sausas abejingumas, juo šiandien didžiuojasi tariamieji mūsų amžiaus moralistai, susitelkę tik į save ir į savo žinias, kurios gali juos tik klaidinti. Jie negalvoja apie dangų nei imdamiesi veiklos, nei dėstydami savo pažiūras.

Henrikas savo dvarą pasivijo Šalone. Ten vėl išvydo brolių. Brolio liga varė didžiulę baimę visiems, trokštantiems valdžios stabilumo, tad dvariškių elgesys darėsi vis sunkiau nuspėjamas. Viena vertus, jie pagrįstai bijojo supykdyti irzlų ir įtarų karalių Karolį, rodydami pernelyg daug dėmesio išvykstančiam karaliui Henrikui, kita vertus, supratę, kad princas netrukus pakeis soste savo brolių, manė būsiant protinga pelnyti jo palankumą. Dar niekada dvare nebuvo tiek įtampos ir veidmainiavimo, nors atrodė, kad abu karaliai skiriasi ir atsisveikina labai broliškai. Stengdamasis suvaldyti stiprius skausmus, o gal labiau vaizduodamas, kad išgyvena dėl skyrybų su mylimu broliu, Karolis IX išvykstančiam Henrikui pabrėžtinai rodė draugiškumą. Vos pajėgdamas laikytis ant kojų, jis palydėjo brolių iki karietos, veidmainiškai kalbėdamas:

– Telydi Dievas jūsų didenybę, tegul jis suteikia jums ilgą ir šlovingą valdymą.

Savo ruožtu Henrikas pasveikino karalių, nukėlęs skrybėlę ir jį apkabinęs, tarė:

– Tegul Dievas... – ketino sakyti „tegul Dievas jus palaiko“, bet nurijo paskutinius žodžius ir pridūrė, – tegul Dievas jus saugo, sere.

Toks buvo paskutinis brolių pasimatymas.

Motinos nereikėjo varžytis, todėl Henrikas išliejo jai savo sielvartą. Jį apsikabinusi Kotryna plūdo ašaromis ir kalbėjo trūkčiojančiu nuo raudų balsu:

– Keliaukite, mano sūnau, jūs netrukus sugrįšite.

Baisus žodis motinos lūpose, nes Karolis taip pat buvo jos sūnus, pernelyg lengvai pasiduodavęs jos įtakai sūnus.

Henrikas į savo svitą susikvietė daug bajorų.

(Nukelta į 40 p.)

Garsiausi iš jų buvo Nevero, Majeno kunigaikščiai, markizas Elbefas, Reco maršalas, Alberas de Gondi, vienas pagrindinių Švento Baltramiejaus nakties įkvėpėjų (šita asmenybė tikrai negalėjo būti patraukli Lenkijos hugenotams), grafas de Kėliusas (šis nuo to laiko tapo Henriko III numylėtiniu). Tai buvo jaunas mielas didikas, žavus, besistengiantis kuo gražiau atrodyti, daug dėmesio skiriantis malonumams ir meilės nuotykiams. Dar buvo nusipelnęs veikėjas, karalystės generalinis sekretorius Gi diu Foras de Pibrakas, kuriuo pasitikėjo jo jaunasis šeimininkas. Pietų akcentu kalbantis Pibrakas buvo vidutinio ūgio, apkūnus, gyvas, pilnais raudonais skruostais, protingo žvilgsnio, ir nuolat rietė nosį. Valdovą lydėjo daugiau nei šeši šimtai prancūzų bajorų.

Pas Henriką atvyko elektoriaus kurfiursto deputacija, jo vardu paskelbusi, kad jis gali netrukdomas keliauti per kunigaikštystę, ir kad čia bus suteiktos paslaugos, kurių gali prireikti tokiai gausiai valdovo palydai. Jį pakvietė apsilankyti kurfiursto rezidencijoje Heidelberge, tačiau iškėlė sąlygą, kad jį lydėtų tik dvarui priklausantys princai ir dvidešimt bajorų iš palydos. Jis sušaukė tarybą ir paprašė pareikšti nuomonę priimti ar atmesti tokį nelabai mandagų elektoriaus kvietimą. Nuomonės išsiskyrė. Didesnioji dalis pareiškė, kad elektorius yra šeimininkas savo namuose ir tikrai gali nepasitikėti karaliumi, nes pats tapo kalvinistu. Atsisakymą jis galėtų vertinti kaip įžeidimą, o tada bandyti atkeršyti. Karaliui teks keliauti per jo valdas, tad būtų nelabai išmintinga užsitraukti jo nemalonę tokiomis sąlygomis. Lenkai išdidžiai pareiškė, kad toks žingsnis įžeistų jų karaliaus orumą ir tikrai neišmintinga būtų patekti į rankas valdovui, vertinančiam Henriką kaip savo tikėjimo priešą. Bet Henrikas nukirto:

– Keliaukime į Heidelbergą. Bet koku atveju, jei bus norima kėsintis į mūsų gyvybes, jėga ne mūsų pusėje.

Išsirinkęs iš savo palydos dvidešimt ryžtingų vyrų, jis ramiai patraukė į Heidelbergą, būdamas tikras, jog elektorius pernelyg gerbia save, kad pažeistų šventus svetingumo principus, kai turi reikalą su karūnuotu asmeniu.

Valdovas nusivylė, išvydęs liūdną ir nykų Heidelbergo vaizdą, jo siauras gatvelės, gotikinius namus, storas įtvirtinimų sienas. Įspūdis tikrai nepagerėjo, kai pasirodė du tūkstančiai pėstininkų, staiga išnirusių iš žemų įtvirtinimų angų ir apsu-

pusių karalių bei jo menkutę palydą.

– Manau, – prakabo Henrikas, pasilenkęs prie savo favorito ausies, – manau, mano mielas Kėliusai, kad mums reiškiamą pagarba gerokai sukarinta.

– Geriau sakykite, sere, – iškošė pro dantis nykštukas, taip pat lydėjęs karalių ir pritaręs pasiuntinių nuomonei, kad reikėjo keliauti pro šalį, – geriau sakykite, kad jus vertina kaip belaisvį.

Kėliusas neatsakė į karaliaus klausimą, tik mestelėjo pastabą:

– Tos odinės kelnės, – padarė užuominą į elektoriaus kariuomenės karių uniformas, kurios beveik nesiskyrė nuo reiterių aprangos, – bjauriai dvokia rauginta oda, – ir demonstratyviai pakėlė prie nosies flakonėlį su kvėpalais.

Mieste visur buvo išstatyti kariuomenės sargybos postai, bet jie tikrai neparodė karaliui kariškos pagarbos ir jam jojant pro šalį net nepagerbė jo ginklais. Atvykus prie pilies vartų, senovinio, labai liūdno išvaizdos pastato, pajuodusio nuo senumo, erdvuose kiemuose, kur viešpatavo niūri tylą, retkarčiais sušmėžudavo ginkluoti vyrai. Jie iš tolo svaidė žiaurius žvilgsnius į karalių ir jo palydą.

– Pirmyn, ponai, – tarė karalius, vaizduodamas linksmą, – pirmyn, ponai, laikas pasakyti: nors žaidimas nesiseka, vaizduokime linksmus. Beje, neturime kur trauktis.

Jam besiruošiant kopti laiptais jį pasitiko elektoriaus sūnus pfalcgrafas Jonas Kazimieras. Jis, atrodė, nustebo, pamatęs, kad karalius ramus. Su bjauriu vokišku akcentu, prajuokinusiu prancūzus, jis paprašė Henriką atleisti jo tėvui, kuris dėl rimto negalavimo negali išeiti iš savo apartamentų ir jo pasitikti pats, ir pasisiūlė palydėti karalių pas elektorių.

Du prancūzų bajorai, ištrūkę per Švento Baltramiejaus skerdynes, juos buvo nesunku atpažinti, nes varstė Henriką de Valua pasipiktinusiomis žvilgsniais, lydėjo pfalcgrafa. Karalius apsimetė, kad jų nemato.

Prie slenksčio Henriką pasitiko aukštas liesas vyras, susisupęs į kailiu pamuštą ilgą chalata. Jo išblyškęs veidas liudijo, jog jis serga. Tai buvo pats elektorius. Jis rėmėsi į šambeliono ranką ir rimčiau nei paprastai manieringai pasakė karaliui labai šaltą komplimentą, į kurį Henrikas atsakė mandagiai, rimtai ir oriai. Tada elektorius tuoj pat paėmė už rankos puošnią moterį, laukusią jų apartamentuose, ir manieringai pristatė ją karaliui. Henrikas atpažino (jam tai tikrai nesuteikė jokio malonumo)

gražią imponantišką Šarlotę de Monpansjė. Tačiau Henrikas, išauklėtas riteriška dvasia, išliko mandagus ir pasakė kunigaikštytei keletą žodelių, tačiau ji į karaliaus mandagybes teatsakė šalčiausia panieka ir tuoj pat pasitraukė į gotikinio lango nišą, kuri dėl sienų storio buvo tarsi savotiškas kabinetas kambaryje. Karaliaus palydoje buvęs nykštukas pastebėjo Šarlotę de Monpansjė, tuoj pat priėjo prie jos ir, pasakęs keletą komplimentų, išdėstė, jog lenkų pasiuntiniai padėjo daug pastangų, kad jai būtų dovanota ir ji galėtų sugrįžti į savo šeimą ir į Prancūzijos karaliaus dvarą. Tai buvo tiesa, bet tos pastangos buvo visiškai bergždžios. Šarlotė atsakė nykštukui esanti jam dėkinga, kad ją prisimena, dėkinga jų ekselencijoms ponams pasiuntiniams už jų domėjimąsi jos reikalu, bet pagaliau su dangaus pagalba ji po svetimu dangumi susirado tikrą globėją. Tas globėjas netrukus turi tapti jos vyru – tai Orano kunigaikštis Vilhelmas de Nasau.

Nykštukas priėjo prie karaliaus tą akimirką, kai elektorius nutraukė drobę nuo didelio paveikslo, vaizduojančio admirolo de Kolinji ir kelių protestantų didikų mirtį. Niūriai žvelgdamas į karalių elektorius paklausė:

– Ar jums aišku, kas vaizduojama paveiksle?

– Taip, be abejo, – ramiai atsakė Henrikas.

– Jei taip, – tęsė iš pykčio paraudęs elektorius, – tai pripažinkite, kad tie, kurie juos pražudė, turi už daug ką atgailauti. Šie didikai, ypač admirolas, buvo nusipelnę veikėjai ir puikūs karvedžiai.

– Neprieštarauju, – su kartėliu nekantriai atsiliepė Henrikas, – bet dėl to jų kaltė dar didesnė, nes jie savo gebėjimus išnaudojo kenkdamis savo tėvynei. Jie jai turėjo tarnauti ir privalėjo ją ginti.

Toks tvirtas ir lakoniškas atsakas turėjo nutildyti Frydrichą, tačiau nesukliudė jam dar keletą kartų pakartoti, kad tokios gausios žymių žmonių mirtys turi būti vertinamos kaip didelė nelaimė Prancūzijai. Henrikas į tai reagavo tik šalta tyla ir paniekinamai stebėjo įsikarščiavusį valdovą, kuris manė pelnysiąs atskalūnų sektos palankumą, įžeidindamas savo karališkąjį svečią. Elektorius buvo toks nemandagus, kad patarnauti karaliui prie stalo pavedė prancūzų bėgliams. Kadangi karalius vaidino, kad jų nepažįsta, elektorius prakalbo:

– Štai, – parodė į juos, – kokius ištikimus valdinius gavau iš Prancūzijos. Jie šiek tiek liūdnoti, ir tai suprantama, nes išvydo savo tėvynainius, kurie

šiandien tėra jų priešai. Bet, tikiuosi, čia jie netruks pamiršti savo nedėkingą tėvynę.

Henrikas savo ruožtu ragavo tik tuos patiekalus, kuriuos valgė elektorius ir jo sūnūs. Taip jis primygtinai pademonstravo, kad mano, jog kunigaikštis nevertas pasitikėjimo, kurį parodė priimdamas kvietimą. Išskyrus keletą žodžių, kuriuos jam retkarčiais prasta prancūzų kalba išstardavo elektorius arba abu jo sūnūs (greta sėdinti Šarlotė de Monpansjė išdidžiai tylėjo), Henrikas nieko nesuprato, apie ką buvo kalbama, nes kalbėta vokiškai. Smalsaudamas jis pasilenkė prie vieno bajoro, kurį žinojo šiek tiek mokant tą kalbą, ausies ir paklausė, apie ką kalbama.

– Sere, – paaiškino bajoras, prisidengęs veidą rankoje laikoma servetėle, – jie sako, kad mes esame Lotaringijos mėsininkai ir itališki išdavikai.

Henrikas prikando lūpas ir, manydamas, kad jo smalsumas visiškai patenkintas, pasisuko į elektorius, kuris apsimestinai godžiai šveitė didžiulį kepsnį, pagardintą šėivamedžio uogiene.

– Matau, – tarė jam karalius, – kad jūsų aukštybės liga neatėmė iš jūsų apetito?

– Ja, ja, – atsiliepė elektorius pilna burna, pakilo nuo stalo, norėdamas parodyti Henrikui, kad jo negalavimas dirbtinis, ir ėmė labai mikliai bėgioti po visą erdvią galeriją.

– Sveikinu jūsų aukštybę, – pašaipiai šypsodamasis tarė Henrikas, – taip greitai pasveikus.

– Tai tik todėl, kad jūsų didenybė čia, – atsiliepė elektorius.

Išvargintas tokio spektaklio, pasipiktinęs nederamu šeimnininko elgesiu, Henrikas nutarė paskubinti veiksmą ir vos pavalgius paprašė palydėti į jam skirtus apartamentus. Nepaisant padorumo, elektorius tyčia liepė juos paruošti labai skurdžiai. Henrikas tik nusišypsojo, užmetęs akį į miegamojo nudėvėtus baldus ir lovą su tapytos drobės užuolaidomis.

Dauguma karaliaus palydos bajorų įsitaisė kiek galėdami patogiau. Vieni karaliaus kambaryje, kiti gretimuose kambariuose ir susitarė paeiliui budėti, kad neįvyktų kas nors netikėta. Bet naktis praėjo ramiai, o kitą rytą Henrikas, žinodamas, kad protestantas elektorius nekenčia Romos katalikų Mišių, ir norėdamas atkeršyti kunigaikščiui už nemandagų priėmimą, paprašė apaštalinio nuncijaus Vensano Lauro, lydinčio jį į Lenkiją, atlaikyti Mišias savo kambaryje. Išvykęs iš Heidelbergo jis džiūgavo su-

(Nukelta į 42 p.)

žinojęs, kad mažas kerštas labai pavyko ir elektorius, įsiutęs dėl to, ką pavadino svetingumo teisiu pažeidimu, pareiškė, kad jei būtų apie tai iš anksto perspėtas, būtų pakūręs savo pilį.

Henrikas de Valua, palikęs Heidelbergą, keliavo per įvairias Šventosios Romos imperijos kunigaikščių valdas ir visi, kuriems buvo malonu priimti Lenkijos karalių, sutikdavo jį taip, kaip derėjo jo aukštai kilmei ir rangui. Kiekvienas tų valdovų skubėjo skirti Henrikui palydą, tad, pasiekęs savo karalystės sienas prie nedidelio Mendzyžečės miestelio, jis jau turėjo tris tūkstančius juodųjų reiterių ir lenkų kavalerijos korpusą, atskubėjusį pasitikti savo karaliaus. Henrikas sėdo į didžiojo karūnos maršalkos įteiktas nuostabias roges, traukiamas leopardų kailiais dengtų puikių žirgų, ir skriejo po tikrai lediniu dangumi didele apsnigta lyguma, kur sniegas saulės spinduliuose žaižaravo lyg deimantai žiemos saulėje, tik nešildė, ir Henrikas atrodė tarsi karvedys, pakėrėjęs visų žvilgsnius.

Svetimšaliai kariai ir lenkų kavalerija traukė gražiai išsirikiavę abipus kelio, kuriuo turėjo keliauti karalius. Juodieji reiteriai juodais drabužiais, susivėlusiomis barzdomis, trumpais ir tankiais, prastai prižiūrimais plaukais, jojantys ant stambių juodų žirgų, labai skyrėsi nuo lenkų raitelių. Lenkų eskadronai buvo malonūs akims dėl įvairiausiomis spalvomis švytinčių raitelių prašmatnių drabužių. Jie vilkėjo puošnius kailinius, jojo ant puikių žirgų, buvo apsiginklavę kaip kuris išmanė: lankais ir strėlėmis, šautuvais, turėjo net įvairiausių pabūklų. Vaizdas buvo toks kariškas, kad juos išvydęs Henrikas taip susijaudino, jog iš džiaugsmo sušuko: „Dabar aš tikrai karalius!“ Žodis *vivat* skambėjo visų lūpose, susižavėję lenkai garsiais šūksniais pasveikino savo karalių.

Vaizdą menkino karaliaus palyda – prancūzų didikai ir bajorai. Nepratę prie atšiauraus šiaurės klimato, apsiautę, kaip įprasta jų šalyje, šilkiniais apsiaustais (jų ryškios spalvos buvo gerokai nubluskusios per ilgą kelionę), užsidėję skrybėles su užriestais briliais, nedengiančiais ausų, šalčio prigriebtos plunksnos, kurios nebeplevėsavo, o liūdnei karojo, apsirengę plonomis striukėmis ir užsimovę trumpas kelnes su įkarpomis, per kurias laisvai košė vėjas, prancūzai ir jų arkliai, asilai ir mulai, beje, prastai pakaustyti, vos išsilaikė ant lygaus ir slidaus lyg ledas kelio, vos pajėgė grumtis su atšiauraus dangaus

ir labai šalto klimato siunčiamu išbandymu. Jų akys ašarojo, veidai buvo pamėlę arba raudoni, nukarę ūsai šarmojo, barzdos pavirto vientisu ledokšniu. Jie pūtė sužvarbusius pirštus, veltui muistėsi balnuose ir paslapčia iš visos širdies keikė aplinkybes, atvedusias juos į Lenkiją.

Išvydę senato deputatus, Lenčicos vaivadą Joną Sierakovskį, dvaro maršalką Opalinskį, Kujavijos vyskupą, garsiausią to meto oratorių, einančius pasveikinti laimingai atvykusį karalių, prancūzai visai prarado ūpą, nes ne be pagrindo bijojo, kad dar ilgai teks šalti lauke.

Henrikas dažnai pasiduodavo keistoms fantazijoms, todėl rogėse iš vienos pusės greta savęs pasisodino nykštuką, kurį vadino Cicerone, iš kitos savo juokdary, kurį vadino Klastūnu, nes jis dvariškiams iškrėsdavo visokiausių išdaigų, o tie nedrįsdavo pykti, nes taip linksmindavosi karalius. Apsirengęs laisvai, kaip buvo įpratęs, su varpeliais puošta kepuraite ant galvos, Klastūnas pasinaudojo kvailio privilegija nieko nejausti, todėl vaizdavo nejaučiantis šalčio ir pamėgdžiojo visus nuo jo kenčiančius, tarp jų ir Kėliusą, kuris bijojo susigadinti veido spalvą ir prisidengė veidą (išskyrus akis) didele juoda šilkinine skarele. Karalius manė, kad ne laikas krėsti pokštus, ir įsakė Klastūnui nutilti, paskui skubiai žvilgtelėjo į numylėtinį ir tarė: „Vargšas Kėliusas!“ Henrikas išlipo iš rogių, kad vyskupas ir kiti deputatai galėtų jį pasveikinti. Karalius iškilmingai artėjo prie jų, paėmė iš vyskupo rankų krucifiksą, pabučiavo jį ir gražino prelatui, jį apkabindamas. Tada prakalbo Karnkovskis ir tėvynainių vardu pareiškė džiugesį ir dėkingumą, kad išvydo trokštamą monarchą, kuris turėtų su kaupu išpildyti savo naujųjų valdinių lūkesčius ir troškimus. Jo sklandi ir žodinga kalba ėmė varginti, prancūzai pradėjo murmėti, kad jie mirtinai sušals dar jam nebaigus kalbos. Klastūnas pasinaudojo savo privilegija, priėjo prie Henriko ir pašnibždėjo jam į ausį:

– Drauguži, – nutildyk tą plepį arba saugok savo ausis.

Karalius mostelėjo juokdariui ranka, kad šis dingtų. Tačiau Krakovskis ir deputatai, matydami, kad karalius dėl šalčio trypčioja ant po jo kojomis gurgždančio sniego, įkalbėjo jį vėl sėsti į roges. Vyskupas gražbyliavo toliau, jam kalbant iš burnos einantis garas virsdavo šerkšnu ant jo ilgos barzdos. Jis baigė prašydamas Dievo, kad Henriko žengimas

į savo karalystę būtų toks pat sėkmingas, kokie buvo rinkimai.

Henrikas trumpai padėkojo, prisidengęs burną savo apsiaustu, nes bijojo įkvėpti ledinio oro, geliančio iki kaulų smegenų. Pibrakas buvo įprašytas atsakyti šeimininko vardu. Gal todėl, kad buvo šilčiau apsirengęs nei jo draugai, gal todėl, kad jo gyslomis tekėjo karštas jį šildantis pietiečio kraujas, o gal todėl, kad pirmą kartą norėjo pademonstruoti lenkams savo iškalbą, didžiam grupės nusivylimui, jo kalba truko ne trumpiau nei lenkų oratoriaus.

– Štai jis, – šaukė Pibrakas, – karalius, mūsų vilčių objektas, Prancūzijos apgailestavimų objektas. Jis ateina kaip iš džiaugsmo švytintis sutuoktinis („Ir labai sušalęs“, – patyliukais sumurmėjo Henrikas) pas savo išsirinktą žmoną. Jis siūlo savo valdiniam tėvišką globą, žada būti nešališkas, trokšta palaikyti jų vienybę, ramybę, norą gyventi taikiai, nes iš savo patirties žino, kad pilietinis karas yra tikra pražūtis.

Pridūrė, kad nors ir turi didelę patirtį, kaip tvarkyti žmonių gyvenimus, Henrikas visada bus linkęs kliautis išmintingais senato patarimais ir patirtimi tvarkant naująją valstybę. Be to, jis pasiruošęs esant reikalui tautos gerovei ir laimei paaukoti savo turtus, savo kraują ir net gyvybę.

Kalba, kurios nekartosime, buvo palydėta karštais plojimais ir lenkai net ėmė svarstyti, kad jiems teko puikus valdovas, nes parodė pasitikėjimą tokiam žmogui kaip Pibrakas, garsėjančiam erudicija ir ypatinga iškalba.

Kujavijos vyskupas maldavo karalių pernakti jo rūmuose miesto centre. Rūmuose puiki vakarinė, gausiai besiliejančios įvairiausių rūšių vynai, šiltai prikūrenti kambariai greitai privertė prancūzus pamiršti nesklandumus keliaujant iš Prancūzijos, nes jiems tai, kas praicityje nutinka blogo, tėra sapnas, ir jie niekada negalvoja apie rytojų.

Išvydę juos supančią prabangą, varžybas dėl jiems skiriamo dėmesio, nes lenkų didikai skubėjo jiems dovanoti kailinių, šiltų drabužių, kurių jie neturėjo, prancūzai jau manė, kad iš esmės Lenkija labai pakenčiama šalis, o turtai, kuriais galima mėgautis, tikrai gali kompensuoti klimato atšiaurumą. Henrikas mąstė kiek kitaip. Jį išvargino pompastiški sutikimai ir visur jam skiriamos ypač ilgos prakalbos. Taip buvo ne tik Poznanėje ir didžiuosiuose miestuose, pro kuriuos teko keliauti, bet ir kiekvie-

name kaime, kur jį sutikdavo su duona ir druska.

Henrikui nuostabą kėlė kontrastas tarp prabangių didikų rūmų, kur didikai, besididžiuodami ir pagerbti valdovo viešnagės jų namuose, demonstravo jam tikrai karališką prabangą, ir sniegu užneštų laukų, milžiniškų girių, atrodo, niekada nepaliestų medkirčio kirvio, kaimų su vienintele siaura purvina gatvele, žemomis ir aprūkusiomis lūšnomis, iš kurių išlįsdavo avikailiais prisidengę vyrai ir moterys, pusnuogiai vaikai, basomis bėgiojantys per sniegą ir t. t.

– Jūsų šalyje matai tik prabangą arba skurdą, – tarė vieną dieną susierzinęs Henrikas savo Cicero nei, sėdėjusiam greta jo rogeše.

Nykštukas susisielojo dėl įspūdžio, kurį jo karaliui padarė pamatyti vaizdai, ir jis paprieštaravo:

– Maldauju jūsų didenybės neskubėti nuteisti ar bent jau nevertinti savo šalies taip nepalankiai. Šie platūs laukai, kurie šiandien jūsų didenybei atrodo apleisti ir dyki, sugrįžus pavasariui gražiai sužaliuos ir suvešėjusi žolė maitins nesuskaičiuojamas bandas, o pasėliai atneš gausų derlių, dėl kurio Lenkija teisingai vadinama Europos aruodu ir yra mūsų šaliai turto šaltinis, tokiam aruodui net Ispanija su Naujojo pasaulio lobiais vargiai gali prilygti. Dėl skurdo, kuris duria jūsų didenybės akis, galiu nuraminti jūsų tėvišką susirūpinimą, nes tai susiję su krašto ypatumais ir klimatu. Žemos, kaminų neturinčios lūšnelės geriau gina savo gyventojus nuo šalčio ir drėgmės nei akmeniniai prancūzų namai. Jei jūsų didenybė užsuktų į kurį nors būstą, išvystų, kad mūsų valstiečiai, beveik neišeidami iš namų, gali ilgai tenkinti būtiniausius poreikius ir nebijoti, kad ko nors pritrūks. Taip, didikus jie garbina tarsi antrąją apvaizdą šioje žemėje. Žinome, neteigsiu, kad esu baudžiavos šalininkas, bet jei tokia visuomenės santvarka turi trūkumų, tai jūsų didenybė pelnys sau šlovę juos šalindamas.

(Tęsinys kitame numeryje)

Iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė Virginijus Baranauskas.

Knygos originalas prancūzų kalba – „Le Nain Politique: Roman historique, par Mme la Ctese de Choiseul-Gouffier, nec Ctese de Tisenhaus“.

Jis išleistas 1826 m. Paryžiuje.